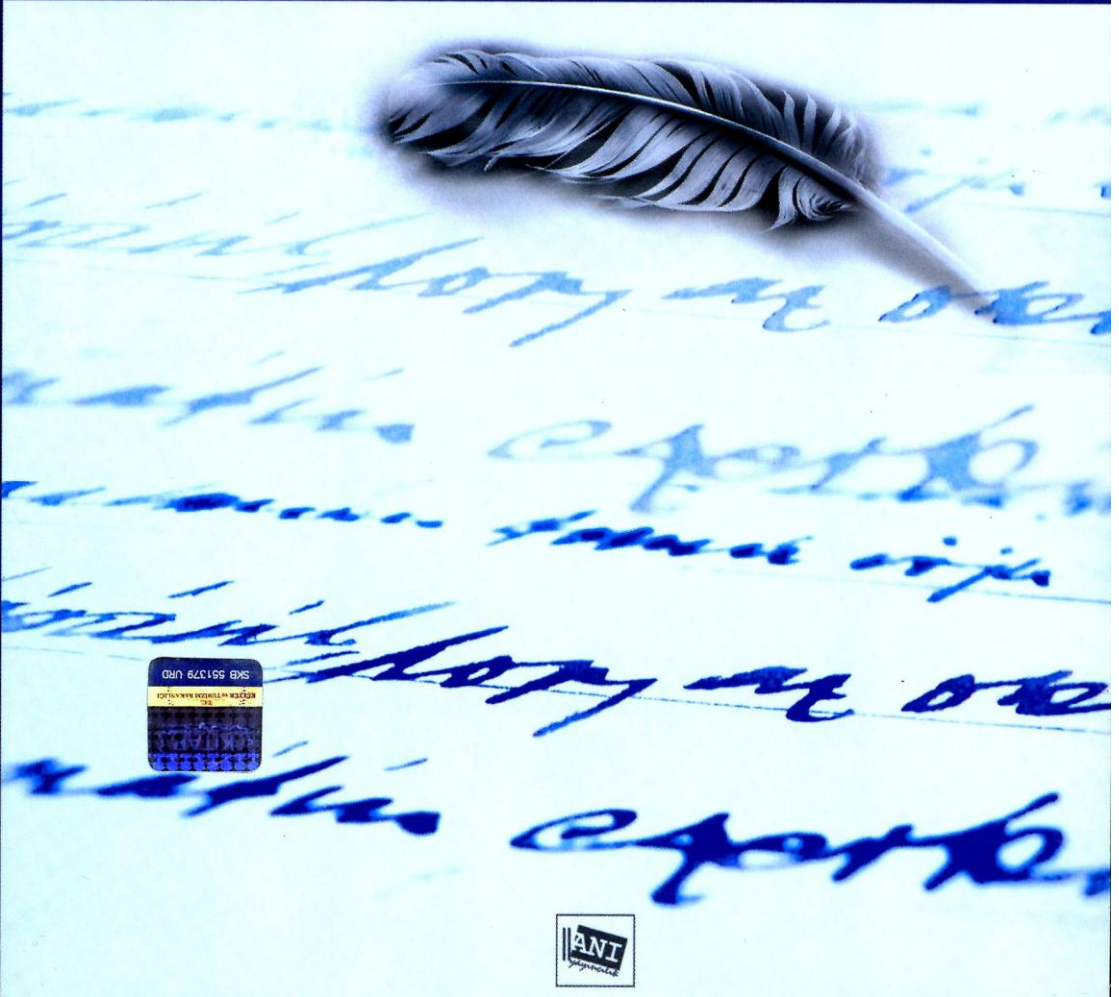

Cavit BİNBAŞIOĞLU

TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNÇESİ TARİHİ

ÖNSÖZ

Türk Eğitimi Düşüncesi Tarihi “Araştırmalar” adlı bu eserimiz, çeşitli bilimsel dergiler ile öğretmen meslek dergilerinde yayımlanmış olan makalelerimin, mantıksal ve kronolojik bir sıraya konması ile oluşturulmuştur. Makaleler yeniden yayımlanırken bazılarında daha derli toplu bilgi ve recek eklemeler de yapılmıştır.

Daha önce, Türk Eğitim Bilimleri ile ilgili olarak “Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerinde Bir Araştırma” ile “Cumhuriyet Dönemi’nde Eğitim Bilimleri Tarihi” adlı eserlerim yayımlandı. Bunlardan önce de 1982 yılında, daha genel nitelikte, dünya eğitimcilerini de içine alan, “Eğitim Düşüncesi Tarihi” adlı bir eserim yayımlanmıştı. Bu kitabın konuları arasındaki kopuklukları gidermek amacıyla, söz konusu kitaplardan da birkaç konu eserin içine girmiştir. Böylece eserde, geçmişten günümüze kadar Türk eğitim düşünürleri ile ilişkili bulunduğu bazı İslâm ülkelerinde yetişen eğitim düşünürlerinin görüşlerine de yer verilmiştir.

İlk Çağ bir tarafa bırakılırsa, Türklerin eğitim konusundaki ilk düşünceleri, belgesel olarak, Orta Çağ’da yaşayan Türk Devletlerinde görülmeye başlamıştır. Daha sonra, Türklerin İslâm dinini kabul etmesiyle bu görüş, düşünüş ve uygulamalar, bir ölçüde İslâmî düşünüşle kaynaşmıştır. Bu arada, Farabî, İbn-i Sina ve Mevlâna gibi Türk ve İslâm filozof ve bilginleri yetişmiş, bunlarda bu görüşler, daha aydın ve daha berrak bir biçim almıştır. Bunların eserleri, aradan iki-üç yüzyıl geçtikten sonra, Batı dillerine çevrilmiş ve oralarda Rönesans ve Hümanizm hareketlerinin doğmasına yol açmıştır. Bu sırada eski Yunan ve Roma uygarlığı Avrupa’da yeniden canlanmış, 17. ve 18. yüzyıla kadar Doğu filozof ve bilginlerinin eserleri Batı üniversitelerinde okunmuştur. Bilim ve sanatta ilerlemeler görülmüştür. 20. yüzyıla kadar son dört yüzyılda Avrupa’da eğitim bilimleri büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bunlar, “Eğitim Bilimleri (Pedagoji) Tarihi” kitaplarında görülür.

Bu gelişmeyi göstermek üzere, 1982 yılında “Eğitim Düşüncesi Tarihi” adlı kitabımda yayımlanmış olan “Orta Çağda Eğitim Düşünceleri” bölümü ile “Türkiye’de Eğitim Düşünceleri” bölümünü de bu kitaba aldım. Bu bölümlerde Türk eğitimcileriyle birlikte, onların etkisi altında kalan diğer Arap ve Acem eğitimcilerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Bu iki bölümde eğitimcilerin: (1) Eğitim Amaçları, (2) Önem Verdikleri Dersler, (3) Uyguladıkları Genel Eğitim İlke ve Yöntemler, (4) Eğitim Yöntemleri ve Disiplin Anlayışı, (5) İş ve Meslek Eğitimi Konusundaki Görüşleri, (6) Öğretmen Anlayışı ve Öğretmenin Nitelikleri konusundaki görüşleri, sistematik olarak incelenmiştir. Bu durum, 1950 yıllarındaki Türk eğitimcilerine kadar gelmiştir. Bundan sonraki eğitimciler, ayrı bir araştırma konusudur.

Bununla birlikte, bu alandaki asıl gelişme, Türkiye’de Tanzimat Dönemi ile birlikte başlamıştır. Bu nedenle, bilimsel nitelikte ilk hareket olarak, “1847 Talimatı” adıyla bilinen ve kısmen yeni eğitim ve öğretim ilke ve yöntemlerini içeren ve bir “İlkokul Yönetmeliği” ya da “İlkokul Programı” niteliğinde olan belge kabul edilebilir. Bu belgede, öğretim programlarına, öğretim yöntemlerine, öğretim araç ve gereçlerine, disiplin anlayışına, ve hepsinden önemlisi zorunlu eğitim ve öğretim süresine, sınavlara, öğretmen niteliklerine ve okul ortamına ilişkin eğitim sorunlarına değinilmiştir.

Bunu, 1848’de ilk kez açılan “Darülmualimîn” (Öğretmen Okulu)’in tarihi izlemiştir. Bunda da, öğretmen yetiştirmenin tarih içindeki çeşitli boyutları üzerinde durulmuş ve son olarak da bu bağlamda bilgi çağında nasıl bir öğretmen yetiştirmemiz gerektiği ile ilgili bir “Öğretmen Yetiştirme Projesi Taslağı” sunulmuştur.

Türkiye’de Tanzimat Dönemi’nde başlayan eğitim bilimleri alanındaki gelişmeler, çok ağır ve geç olmuştur. Bu gelişmelerle ilgili bulunan ilk yazı ve eserlerin birçoğuna ulaşılmış ; araştırmalar içinde bunlara da yer verilmiştir. Bu arada, İstibdat ve onu izleyen İkinci Meşrutiyet dönemlerinde ortaya çıkan eğitim hareketleri ile yeni eğitimi halka götürme çabalarına da dikkat çekilmiş; bunlarla ilgili eser ve yazılar, günümüz Türkçesine uyarlanarak, anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Bu sırada, milâdî, rumî ya da hicrî tarih olması muhtemel olan tarihler de, parantez içinde ayrıca gösterilmiştir.

1923’te Cumhuriyet’in ilân edilmesiyle, Türkiye’de eğitim bilimleri alanında da büyük değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikleri içeren “eğitimde demokratiklik, lâiklik, ulusallık, üreticilik ilkeleri ve bunların tarihsel gelişimleri; öğretmen yetiştirmede yeni bir hareket olarak eğitmen kurslarının, köy öğretmen okullarının ve Köy Enstitülerinin açılması, yapılan eleştiri ve değerlendirmeler”, ayrı birer inceleme ve değerlendirme konusu yapılmıştır. Yine bu arada , yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitim bilimlerinin gelişmesine yönelik diğer olaylar ve bunlarla ilgili uygulamalar kitapta yer almıştır.

Araştırmalarımızda, her konuda kaynaklarda bulunan bilinenleri nesnel olarak saptamaya ve bunlardan sonuçlar çıkarmaya özen gösterilmiştir.

Kitabımızın daha sondaki kısımlarında ilk ve orta dereceli okullarda okutulan derslerin konu ve öğretim yöntemleriyle ilgili gelişmeler ele alınmış, “Toplu Öğretim Anlayışının ve Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi”, “Yazı Devriminin Oluşumu ve Millet Mekteplerinin Açılması”, “Eğitimde Etkinlik İlkesinin Tarihsel Gelişimi” ve “ Grup Çalışmalarının Tarihsel Gelişimi”... gibi eğitim bilimlerinin temel konularını içeren tarihsel gelişmeler söz konusu edilmiştir.

2004-2005 öğretim yılında ilköğretim programlarında değişiklikler olmuş, yeni yöntemler uygulanmaya başlanmıştır. Kitabımızın basımı sırasında ortaya çıkan bu değişikliklerden söz edilmemiştir.

Bunların yanı sıra, Devletimizin kurucusu büyük Atatürk’ün yetiştirmek istediği çağdaş insan tipini belirleyen ve Saffet Arıkan Millî Eğitim Bakanı iken 1937’de ona yazdırdığı (dikte ettiği) görüşleri ve bunlarla ilgili olarak, eğitim bilimleri açısından tarafımızdan yapılan bir yorum da kitaba girmiştir. Bu tür yorumlar, kuşkusuz, ileride de yapılacaktır.

Kitapta, 1940’lı yıllarda, Türkiye’de mantıksal eğitimden bilimsel eğitime nasıl geçildiği ya da eğitim araştırmaları yapılması yolunun nasıl açıldığı da -ana çizgileri ile- bir araştırma konusu yapılmıştır.

Bugün okulculukta ulaşılan en ileri düzeyin “çok amaçlı okullar” olduğu söylenebilir. Buralarda öğrenciler, çeşitli atölye ve toplantı salonları, uygulama bahçeleri, lâboratuvarlar, oyun ve spor alanları ve hatta basımevi gibi gerçek öğretim ortamlarında, bizzat yaparak ve yaşayarak öğrenme olanakları bulmaktadırlar. Başka ülkelerde 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan bu okullar, son yıllarda Türkiye’de de yaygın hale gelmeye başlamıştır. Bunların, özünü kaybetmeden geliştirilmeleeri gerekir. Bu nedenle, bu konu da, tarafımızdan bir araştırma konusu yapılmış ve bu da eserimizde yer almıştır.

Türkiye’de, tam anlamıyla, ilk “Öğretmen Meslek Dergisi” olan ve 1910’ da Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) adına İstanbul Öğretmen Okulu öğretim kurulu tarafından çıkarılan “Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası” da bir araştırma konusu yapılmıştır. Söz konusu derginin ilk 18 sayısındaki yazılara dikkat çekilmiştir. (Zaten ondan sonra derginin adı “Tedrisat Mecmuası” oldu). Bu yazılar, Türkiye’de birçok hallerde, eğitim bilimleri ile ilgili sorunlara bilimsel bir yanıt aramada başlangıç

noktası teşkil eder. Bu nedenle, gerek dil ve yazı, gerek anlatım özellikleri bakımından daha gelire gidemeyecek durumda olan meraklı araştırmacılara, bir ipucu vermek için ele alınmışlardır.

Araştırmalarımda, her konu, genellikle, önce bir “kavram” olarak ele alınmış ve açıklanmış, sonra da bu kavramla ilgili eğitim ilke ve yöntemleri üzerinde durulmuş; en sonra da ülkemizdeki uygulama biçimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bazı konularda da bu tarihsel birikimden yararlanarak, ileriye yönelik önerilerde bulunulmuştur. Böylece kitabımız, eğitim konularında yalnızca tarihsel bilgi veren bir eser değil, aynı zamanda, eğitim kavramlarının Türkiye’deki uygulanış biçimlerini gösteren ve bu yönüyle de okurlarına kılavuzluk yapan bir eser olmuştur.

Kitabımızın birinci bölümünde, bütün bu gelişmeleri sağlayan bir örgüt olan Millî Eğitim Bakanlığı örgütü incelenmiştir. Örgütün Tanzimat Dönemi’ndeki kuruluş çabaları ile Cumhuriyet Dönemi’ndeki gelişmeleri de ayrı birer araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Bu araştırmada da Cumhuriyetin kuruluşunda hangi amaçlarla yola çıkıldığı ve bugün (2005) ulaştığımız düzey, ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna, “Bir Bilânço Denemesi” de denebilir.

Bunu yaparken eski metinlerdeki dil, günümüz Türkçesine uyarlanarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, sayıları az da olsa, bazı metinler, olduğu gibi alınmıştır. Bugünkü dile uyarlananların asıllarının nerede olduğu dipnotlarda ya da ilgili yerlerde belirtilmiştir.

Bu içerik ve özellikteki araştırmamız sonucu, 1848’de öğretmen okullarının ilk kez açılmasıyla birlikte ya da buna yakın bir zamanda başlamış olan “eğitim bilimleri” (Pedagoji) ile ilgili görüş, düşünce ve uygulamaların tarihsel gelişimleri bu eserde görülecektir. Bu işi yaparken, özellikle eski metinleri okumada ve bazı tarihsel olguların yer ve zamanını belirlemede bana yardım eden araştırmacı- yazar sayın Ahmet Bekir Palazoğlu’na ve zengin kitaplığından yararlanmamı sağlayan sayın Dr. Niyazi Altunya’ya teşekkürlerimi sunarım.

Kitabımız makalelerden oluştuğu için, bazı olaylara, olayların doğası gereği bazı makalelerde yeniden değinilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Kitapta ele alınan konuların her biri hakkında, istenirse, bir kitap yazılabilir. Biz, burada her konunun önemli noktalarına işaret etmekle yetindik. Her konuda az ve öz esasına bağlı kalınmak istense de, yine bir kısım konularda oldukça ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Bu yönüyle kitap, bir “Eğitim Tarihi Ansiklopedisi” niteliği kazanmıştır. Özel adların yazılmasında alındığı kaynağın yazımına bağlı kalınmıştır.

Hemen hepsi daha önce çeşitli bilimsel dergilerde yayımlanmış olan bu yazıların, böyle bir eser haline getirilmesini sağlayan Anı Yayıncılık yöneticisi sayın Özer Daşcan’a, dizgi çalışmasını titizlikle yürüten sayın Savaş Güler’e, emeği geçen herkese teşekkür ederim. Bu araştırmalar, Türkiye’de daha iyi eğitim ve öğretim düşüncelerinin üretilmesine ve daha iyi uygulamalar yapılmasına katkıda bulunursa, yazar kendini mutlu sayacaktır.

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Ankara, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz.....	iii
BÖLÜM 1	
TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNCESİ TARİHİNİN AŞAMALARI.....	1/101
1. Orta Çağ'da Türklerde ve Diğer Komşu Uluslarda Eğitim Düşünceleri ve Başlıca Eğitimciler	2
2. Orta Çağ'dan Tanzimat Dönemine Kadar Türk Eğitim Düşünceleri ve Bakanlık Örgütünün Kuruluşu.....	24
3. Tanzimat Dönemi'nin Başından Beri Türkiye'de Eğitim Düşüncelerinin Gelişimi ve Bazı Eğitimciler	27
4. İlk "İlkokul Yönetmenliği" (1847 Tâlimatı) Üzerinde Bir Eser.....	56
5. Türk Eğitim Sisteminin Kuruluş ve Gelişme Çabaları.....	61
6. Cumhuriyet Dönemi'nde Millî Eğitim Bakanlığı'nın Kuruluşu ve Gelişmesi: Bir Bilânço Denemesi	66
BÖLÜM 2	
TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SORUNU VE EĞİTİM DÜŞÜNCELERİ	103/226
7. Türkiye'de Öğretmen Okullarının Tarihsel Gelişimi.....	104
8. Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Önemli Boyutları	119
9. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nden Önce Süreli Yayınlarda Çıkan Eğitime İlişkin Bazı Makaleler ...	138
10. II. Meşrutiyet Dönemi'nden Önce Öğretmen Okullarında Okutulan ya da Okutulduğu Sanılan, "Eğitim Bilimleri" ne İlişkin Kitaplar	156
11. Türkiye'de İkinci Meşrutiyet'ten İtibaren Öğretmen Okullarında Okutulan Meslek Dersleriyle İlgili Kitaplar ve Diğer "Eğitim Bilimleri" Kitapları.....	162
12. Tarihsel Boyutu İle Öğretmen Yetiştiren Kuruluşların Bazı Program Sorunları.....	184
13. Öğretmen Niteliğini Etkileyen Bir Etken Olarak "Meslek Dersleri"nin Gelişim Çizgisi ve Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi.....	188
14. Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Gelişimi Bağlamında Bilgi Çağında Öğretmen Yetiştirme Sorunu (Bir Proje Taslağı)	199
15. Türkiye'de Millî Eğitim Müfettişliği ve Türk Eğitim Sistemine Katkıları	212
16. Cumhuriyet Dönemi'nden Önce Yeni Eğitimi Halka Götürme Çabaları.....	221

BÖLÜM 3

CUMHURİYETİN İLÂNİ ÖNCESİ VE SONRASINDA EĞİTİM DÜŞÜNCESİ 227/466 BAŞLICA GİRİŞİMLER

17. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitim Düşüncesi 228
18. "Maarif Misakı" ya da "Umumi Maarif ve Terbiye Programı" Olarak Bilinen Millî Eğitim Bakanlığı Genelgesi:
A- Genelgenin Aslı
B- Genelgenin Günümüz Türkçesine Uyarlanması 235
19. "Maarif Misakı" ya da "Umumî Maarif ve Terbiye Programı" Olarak Bilinen Genelgenin Eğitim Bilimleri Bakımından Açıklaması ya da Yorumu 248
20. Eğitimde Lâiklik İlkesi ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişmesi 257
21. Alfabenin Tarihsel Gelişimi 265
22. Türkiye'de Okullarda Karma Eğitimin ve Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi 265
23. Türkiye'de Yazı Devriminin Oluşumu ile İlgili Gelişmeler ve Millet Mektepleri Uygulamaları 278
24. Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Tarihimize İlgili Birkaç Olay 290
25. Dr. Reşit Galip'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde Kurulan "Köy İşleri Komisyonu"nun Hazırladığı Rapor 298
26. "Köy İşleri Komisyonu Raporu"nun ve Çalışmalarının Bir Değerlendirme Denemesi 309
27. Saffet Arıkan'ın Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde Atatürk'ün Ona Verdiği Direktiflerle İlgili Bir Belge ve Bu Belgeyi Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi Bakımından Bir Yorumlama Denemesi 316
28. Cumhuriyet Dönemi'nin Başlarında Halkçılık ve Köycülük Hareketleri ile Köy Enstitülerinin Kuruluşu 323
29. İlk Eğitimci Kursları ve Köy Enstitülerinin Açılışı: Eğitimci Hıfzırahman Raşit Öymen'in Bir Değerlendirmesi 329
30. Eğitimci Hasip Ahmet Aytuna'nın Hasan Âli Yücel Millî Eğitim Bakanlığı'na Atandığı Zaman (28.12.1938) Ona Sunduğu "Temenni" Yazısı ve Tarihsel Sonuçları 336
31. Köy Enstitülerinde Öğretim Programları ve Derslerin Amaç ve Yöntemleri 346
32. Köy Enstitüleri Öğretim Programlarının Eğitim ve Eğitim Bilimleri Tarihi Bakımından Bir Değerlendirme Denemesi 353

33. Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde Uygulanan "Köy İlkokul Programı Projesi" ile "Köy ve Bölge Meslek Kursları Öğretim Programı Taslağı"nın Eğitim ve Eğitim Bilimleri Tarihi Açılılarından Bir Değerlendirmesi.....	357
34. Köy Enstitülerinin Kurulması - İlk Mezunları İle İlgili Bir Tören ve Öğretmen Okullarına Dönüştürülme Süreci.....	365
35. Kuruluşunun 75. Öğretim Yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Gelişmesi.....	380
36. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Türk Eğitim Sistemine Katkıları.....	390
37. Cumhuriyet Dönemi'nde Uygulanan İlkokul Programlarının Tarihsel Gelişimi.....	397
38. Türkiye'de "Toplu Öğretim" Anlayışının ve Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi.....	437
39. Türkiye'de Meslekî Rehberlik ve Danışma Merkezleri'nin Kuruluşunun Tarihsel Gelişimi.....	459

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE OKULLARDA OKUTULAN DERS VE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....

467/571

40. Tarihsel Boyutuyla Okullarda Öğretim Programları ve Genel Öğretim Yöntemleri.....	468
41. Türkiye'de Öğretimde Buluş (Keşif) Yönteminin Tarihsel Gelişimi.....	475
42. Türkiye'de İlkokuma ve Yazma Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerin Tarihsel Gelişimi.....	482
43. Türkiye'de Felsefe Grubu Derslerinin Okullara Girişi ve Öğretimi.....	498
44. Türkiye'de Türkçe ve Edebiyat Grubu Derslerinin Okullara Girişi ve Öğretimi.....	506
45. Cumhuriyet Dönemi'nde İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Dersinin Programı ve Bir Değerlendirmesi.....	524
46. Türkiye'de Matematik Derslerinin Okullara Girişi ve Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	538
47. Türkiye'de "Sosyal Bilgiler" Derslerinin Okullara Girişi ve Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	543
48. Türkiye'de "Fen Bilgisi" Derslerinin Okullara Girişi ve Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	551
49. Türkiye'de Okullarda Okutulan "Sanat Dersleri"nin Okullara Girişi ve Öğretimi.....	555
50. Türkiye'den Öğretim İçin Avrupa'ya Öğrenime Giden Bazı Eğitimciler ve Bunların Dönüşlerinde Yayımladıkları Bazı Eserler.....	563

BÖLÜM 5	
TÜRKİYE’DE EĞİTİM BİLİMLERİYLE İLGİLİ YENİ YÖNTEMLERİN OKULLARA GİRİŞİ	
VE UYGULANMASI.....	573/646
51. Türkiye’de Mantıksal Eğitimden Bilimsel ya da Deneysel Eğitime Geçiş	574
52. Türkiye’de Okullarda “Demokratik Eğitim Anlayışı”nın Tarihsel Gelişimi.....	580
53. Türkiye’de “Eğitimde Etkinlik ilkesi ve Uygulamaları”nın Tarihsel Gelişimi	595
54. Türkiye’de “Eğitimde Grup Çalışmaları ve Uygulamaları”nın Tarihsel Gelişimi	608
55. Türkiye’de “Çok Amaçlı Okullar” ve Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimleri	619
56. Türk Eğitim Derneği’nin Kuruluşu ve Türk Millî Eğitimine Olan Katkıları.....	633
BÖLÜM 6	
TÜRK EĞİTİM TARİHİNİN KAYNAKLARI.....	647/646
57. Türkiye’de İlk “Öğretmen Meslek Dergisi”: Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası.....	598
58. “Türk Eğitim Tarihi” ve “Türk Eğitim Bilimleri Tarihi”nin Temel Kaynakları.....	556
KAYNAKÇA	671
Kişi ADLARI DİZİNİ	677